

PÁKOZDI ZITA

TÓTH KÁROLY

(1876–1928)

I. Életrajz

Az ország¹ több jogi karát bejárta egyetemi oktató, *Tóth* Károly 1876. szeptember 28. napján született Kiskunhalason. Eredeti vezetékneve *Tooth*, nemesi származására *tarpai és margittai* előneve utalt, amelyet azonban – szerény természete miatt – nem használt.² Élete és pályája a halasi gazdag földbirtokosságból indult. Ez eleve predesztinálhatta volna sorsát. Ő azonban nem maradt meg a nemesi kúriánál és földnél, hanem a *jurisprudencia* felé fordult, és a nemzeti hagyományoknak – fundamentum, történelem, közügy – szentelte életét.³

Sub auspiciis Regis jogi doktorként végzett Budapesten, és külföldi tanulmányút, valamint rövid bírósági szolgálat után 1905-ben a debreceni jogakadémia polgári perjog tanára lett.⁴ Kevesen tudják, hogy ikertestvére is volt,⁵ akivel életrajza több közös pontot mutat: *Tóth* Lajos is *sub auspiciis* kitüntetéssel avatták doktorrá, bírói gyakorlatot is szerzett, és ugyan ő egy évvel hamarabb, 1904-ben, szintén a debreceni jogakadémián találta meg a helyét. Kutatási területe sem esett messzire a *Tóth* Károly által választott perjogtól: a magánjoggal foglalkozott, azon belül széles spektrumot – általános tanok, dologi jog, kötelmi jog, öröklési jog – ölelt fel munkássága.⁶

Tóth Károly életútja Debrecen után Budapestre vezetett, ahol a budapesti egyetem magántanára lett. Végül 1912-ben a kolozsvári Ferencz József Tudományegyetemen kezdett dolgozni a polgári törvénykezési jog egyetemi tanaraként.⁷

Kolozsvárt kellett elhagynia a viharos történelmi események miatt. Az első világháború befejezése után Erdély és Partium elszakításának eredményeként a Kincses Város is román fennhatóság alá került. Menekült az egyetem is, amely Szegedre költözött át. Így került *Tóth* Károly is Szegedre, ahol a háború utáni évek viszonylagos rendeződése

¹ Értve ez alatt a Trianon előtti Nagy-Magyarországot.

² MOÓR 1928, 292. p.

³ ZOLNAI 1928, 8. p.

⁴ Révai Nagy Lexikona XVIII. 1925. 385. p.

⁵ *Tóth Lajos* (Kiskunhalas 1876. szeptember 28. – Budapest 1936. november 25.)

⁶ Életrajzára és műveire lásd: Magyar Életrajzi Lexikon, II. kötet. 1969. 894–895. pp. BALOGH 2018.

⁷ Uo. 894. p.

után immár nyugodt körülmények között folytathatta oktatói tevékenységét, és kezdhet-
te meg az egyetemi és városi élet fejlesztését célzó munkáját az akkori közélet egyik
vezetőjeként. Ahogy *Moór Gyula* fogalmazott a halálára írt megemlékezésében „*A nagy
magyar Alföld ajándékozta őt Erdély egyetemének, s a nagy magyar Alföldön új hazára
lelt kolozsvári egyetemen ő volt az erdélyi gondolat leglelkesebb képviselője.*”⁸

1921-től 1928-ig (halálának bekövetkezéséig) a polgári törvénykezési jogi tanszék
vezetője, az 1921/22-es tanévben a Jog- és Államtudományi Kar dékánja volt. Dékánsá-
ga alatt ünnepelte az egyetem az ötvenéves jubileumát. Vezetői képességeit bizonyítja,
hogy az egyetem rektoraként is dolgozott, amely időszak nem csak az egyetem, hanem
Szeged város számára is kimagaszlónak minősíthető, a várost elképzelhetetlennek tartot-
ta az egyetem és az egyetemi (tudományos és kulturális) élet nélkül.

Kitartó és lelkes egyetemi munkájának köszönhetően oktató kollégái alkalmasnak
találták a felsőházi képviselőlet ellátására is,⁹ amelyről gróf *Klebelberg Kunó* miniszter
elismerően emlékezett meg halálára írt nekrológiájában: „Azzal a páratlan szeretetremél-
tősséggel és derűvel, amely minden belső komolysága mellett is egyik legkedvesebb
tulajdonsága volt, képviselte az egyetemi gondolatot, éppen abban az időben, amikor a
magyar közgazdasági élet kedvezőtlen helyzetében a vidéki egyetemek fenntartásának
még sok ellenzője volt. Nem hiszem, hogy valaki Magyarországon az egyetemi gondo-
lat népszerűsítésének annyi jó szolgálatot tett volna, mint éppen *Tóth Károly.*”¹⁰

Egy személyben volt gyakorló jogász, jogtudós, egyetemi oktató és egyetemi vezető,
a közügyek lelkes támogatója és megvalósítója. Mindemelllett a társadalmi és társasági
élet eleven karakterű képviselője is volt.¹¹

Már serdülő korában kimagaslott kortársai közül, és tudományos munkássága, nagy
műveltsége lehetővé tették számára, hogy a szegedi egyetem rendes tanári székét tölt-
hesse be.¹²

A hallgatókat *magister*ként „nemes szíve teljes melegével”¹³ és megértéssel oktatta,
nevelte. Vallotta, hogy a tanítás célja tudást adni, nem holt ismereteket.¹⁴

Tudósként a jogtudományok mélyenszántó, éles logikájú művelőjének tekintették,¹⁵
akinek érdeklődése ezerfelé ágazott.¹⁶ Kezdetben foglalkozott közjogi¹⁷ és magánjogi¹⁸
témákkal is, majd egy speciális anyagi jogi területre, a kereskedelmi jogban érvényesülő
magánjogi jogvédelemre irányult figyelme,¹⁹ végül teljes mértékben a polgári törvény-

⁸ MOÓR 1928, 292. p.

⁹ Szeged szabad királyi város tanácsának Tóth Károly halála alkalmából a Ferencz József egyetemhez intézett részvét-távirata. 299. p.

¹⁰ KLEBELSBERG 1928, 3. p.

¹¹ KOLOSVÁRY 1928, 294. p.

¹² Szeged szabad királyi város tanácsának Tóth Károly halála alkalmából a Ferencz József egyetemhez intézett részvét-távirata. 299. p.

¹³ A kifejező szavak *Issekutz Béla* gyászbeszédében találhatók. Széphalom, 1928. 2. évfolyam 7–8. 296. p.

¹⁴ TÓTH 1923, VII. p. (Előszó a második kiadáshoz.)

¹⁵ MOÓR 1928, 292. p.

¹⁶ KOLOSVÁRY 1928, 294. p.

¹⁷ TÓTH 1904.

¹⁸ TÓTH 1905.

¹⁹ TÓTH 1907.

kezési jognak²⁰ szentelte kutatói munkáját. Műveiből kitűnik, hogy „igazán csak a problémák mélységei vonzották.”²¹

A szilárd jellemű, kiváló képességű, vasszorgalommal és nagy lendülettel bíró embernél²² az oktatói-tudományos tevékenység mellett első helyen állt az egyetem és annak ügye. Figyelemmel követte az egyetem Kolozsvárról Szegedre történő átköltözését, amely eseményt később a következő érzelmes szavakkal írt le:

„Az egyetem Szegednek több évtizedes álma volt. Amikor a nagy összeomlás után döntés előtt állott a kérdés: melyik magyar városban helyeztessenek el a számkivetett egyetemek, akkor Szeged főispánja, polgármestere, törvényhatósági bizottsága egyhangú határozatával kívánták, követelték Szeged részére a kolozsvári egyetemet, szemben azzal az akkor tervezett megoldással, hogy Erdély egyeteme – ideiglenesen – Kolozsvár főlsszabadulásáig a debreceni Tisza István egyetemmel – önállóságát megtartva – cooperative működjék együtt.”²³

Előkelő családi összeköttetésekkel rendelkezett, amelyeket a közcélok, így az egyetemi fejlesztések megvalósítására minden esetben kész volt felhasználni.²⁴ Minden valószínűség szerint ez is hathatós segítséget jelentett abban, hogy az ő rektorsága alatt kezdődött meg a gyermekklinika és az egész klinikai tömb felépítése. Nagy segítyt eszközölt ki a filozófiai kar fejlesztésére is, és megindította a természettudományi intézetek kialakítását.²⁵ Ebből is látszik, hogy támogatása nem csak a választott tudományterületén működő egységekre, hanem az egyetem összes karára kiterjedt.

Az egyetemért kész volt komoly harcba is szállni. Amikor az egyik éppen aktuális szegedi országgyűlési képviselő²⁶ támadást intézett a vidéki, így a szegedi egyetem ellen, kötelességének érezte azt elhárítani, és felhívni a figyelmet arra, hogy Szeged az egyetem nélkül európai értelemben soha nem lehetne nagyváros. Az egyetem, amely már meglévő, több mint félszázados múlttal rendelkezik, a nemzeti kultúra emelését szolgálja, amelyet támogatni kellene, és nem ledönteni, ami a demokratikus fejlődést tenné lehetetlenné és egyúttal a nemzet reménységét az ősi határok visszaállítására.²⁷

Tagja volt a *Felsőoktatási Egyesületnek*, amelynek rendezvényein felszólalva hangsúlyozta a kultúra decentralizációjának a szükségét, amelytől – ahogy fogalmazott egyik beszédében – a nemzet reneszánsza függ, és amely decentralizáció a vidéki egyetemekről indul ki.²⁸

Szintén a kultúra iránti érdeklődését és elköteleződését mutatja, hogy a szegedi képzőművészeti egyesület elnöke volt, és ő hívta életre a *Széphalom* című folyóiratot. Agitált a folyóirat által képviselt eszme (tudás és szépség, filozófiai elmélyülés, idealizmus, európai kultúra, a magyar régiség életre keltése, hagyománykeresés, de ugyanakkor modern

²⁰ TÓTH 1910.; TÓTH 1912.; TÓTH 1914.

²¹ KOLOSVÁRY: 296. p.

²² *Somogyi Szilveszter* szegedi polgármester fogalmazott ekként a gyászbeszédében – *Széphalom*. 1928. 2. évfolyam 7–8. 299. p.

²³ TÓTH 1928, 126. p.

²⁴ MOÓR 1928, 292. p.

²⁵ *Issekutz Béla gyászbeszéde*. Széphalom. 1928. 2. évfolyam 7–8. 296. p.

²⁶ *Rassay Károly* (politikus, lapszerkesztő, 1929-től 1944-ig Szeged országgyűlési képviselője)

²⁷ TÓTH 1928, 127. p.

²⁸ A Délmagyarország 1928. január 24-i sz. http://digit.bibl.u-szeged.hu/00000/00099/01928/00019/dm_1928_019_006.pdf.

szellemiség) mellett. Neve lényegében egybeforr a folyóirat nevével.²⁹ A folyóirattal kapcsolatos alkotó munkájában olyan személyek is munkatársai voltak, mint *Kosztolányi Dezső, Juhász Gyula, gróf Teleki Pál, Mórá Ferenc, Reményik Sándor, Szerb Antal*.

Halála hirtelen és tragikus módon következett be 1928. április 21. napján Budapesten.³⁰ *Moór Gyula* érzékletesen szemlélteti a származása, élete és halála körülményei közötti ellentétet: „*A gazdag és előkelő úr, a magyar törvényhozás felső házának tagja [...] haláltusáját elhagyottan, összetörve vívja a nyomorultak végső állomásán, a Rókus-kórház egyik szegényes, névtelen szenvedőkkel teli szobájában. Aki felé a szerencse biborpalástjában jött az Élet, a Halál a szerencsétlenség tépett, rongyos ruhájában kereste fel.*”³¹

Pályatársai és a tudományon kívül mások is megrendülten vették tudomásul, hogy tudományos, oktatói és közéleti életpályája derékba tört azáltal, hogy élete delelőjén szólította el a sors.³² Személyének és személyiségének jelentőségét mutatja, hogy gróf Klebelsberg Kuno az egyik legjobb személyes barátjának nevezte őt.³³ Elismertségét és alkotó tevékenységének monumentális jellegét bizonyítja, hogy halálakor az általa életre hívott *Széphalom* folyóirat – annak alapításában való közreműködésének elismeréseként is – külön számot jelentett meg *Tóth Károly emlékezete* címmel. Ebben pályatársai, barátai, tisztelői, a folyóiratos munkatársai – így például *Juhász Gyula*³⁴ és *Oláh Gábor*³⁵ versben – idézték fel emlékét, és az akkori városvezető mellett számos sajtóorgánium (*Hétfői Rendkívüli Újság, Szegedi Szemle, Nemzeti Ujság, Délmagyarország, Szegedi Napló, Pester Lloyd, Magyar Hírlap*) is megemlékezett róla.

II. Tudományos munkásság

A kutatói és tudományos munkásságának kezdetén megjelent két kisebb monográfiája, – az *Önkormányzat* és *A váltó fogalma* – részterületek beható tanulmányozásának eredményei. A jelen emlékező és tisztelgő írás *Tóth Károlynak* oktatói és kutatói termésének nagyobb mennyiséget kitevő írásaira tekintettel azonban – természetesen nem lebecsülve e korai írások jogirodalomban betöltött szerepét – a jogvédelem és a polgári perjog körében alkotott tudományos munkáira koncentrálok.

Tóth Károly felismerte azt az örökigazságnak tekinthető tételt, miszerint a kereskedelmi jog a fejlődésben legelől járó része a jognak, emellett a legkomplexebb jelenségek együttese. Ez lehetett inspiráló gondolata a *Magánjogi jogvédelem a kereskedelmi jogban* című írásának.

A rövid munkában célja rámutatni arra, hogy a kereskedelmi jog önvédelmi és önvégrehajtási jelenségei (például a zálogjog, a beszámítás, a kártérítés, a különféle biztosítékok,

²⁹ ZOLNAI 1928, 14. p.

³⁰ Közlekedési baleset áldozata lett, amelyet az általa „ösztonösen irtózott” (MOÓR 1928, 293. p.) villamostól szenvedett el.

³¹ MOÓR 1928, 293. p.

³² Lásd például: Moór 1928, 294. p.; *Issekutz Béla* rector magnificus, *Menyhárt Gáspár* jogkari dékán és *Somogyi Szilveszter* szegedi polgármester gyászbeszédai – *Széphalom*. 1928. 2. évfolyam 7–8. 296. p., 297. p. és 298. p.

³³ KLEBELSBERG 1928, 3. p.

³⁴ *Epitaphium – In memoriam doctoris Caroli Tóth.*

³⁵ *Tóth Károly emlékére.*

ügy, mint a foglaló, kötbér) heterogén természetű jogjelenségek, amelyek azonban közös gyökérből fakadnak, nevezetesen a magánjogi jogvédelem részjelenségeiből.

Célkitűzése során négy témakört jelöl meg. Elsőként a jogvédelem (állami és egyéni, azaz önvédelem) fogalmának tisztázását, hiszen e köré csoportosította kutatási kérdéseit. Ehhez kapcsolódóan másodsorban az alanyi magánjog és az igény elhatárolását. Harmadrészt – közelítve a címben jelzett tárgyhoz – a kötelmi jellegű jogviszonyok magánjogi védelmét, amit azzal indokol, hogy a kereskedelmi jog is kötelmi jelleggel bír. Ennek során a kötelelem megerősítését és annak biztosítékait boncolgatja. Utolsó meghatározott témaköre a kereskedelmi jog konkrét magánjogi jogvédelme. Ennek eredményeit Tóth egy másik kötetben adta volna közre, erre utal a kiadott mű alcíme is,³⁶ azonban erre ismeretlen okból nem került sor.

„[A]zok az évek, amiket a debreceni jogakadémián a tudományosságnak szentelt, az elméleti gondolkodót revelálták benne, aki köteteken át elmélkedik a leggyakoribb jognak, a perjognak, irányelvein és alap-principiumain.”³⁷ Ennek egyik eredménye fő műve, a Debrecenben megjelent kétkötetes *Polgári törvénykezési jog*, amely két kiadást is megélt.³⁸ A munka jellemzően elméleti alapokon nyugszik, hangsúlyosan az írásos élő jogra támaszkodik, de ott, ahol ilyen nem állt rendelkezésre a szokásjogi szabályokat és a külföldi kódexeket használta.

Kiindulópontja, hogy a polgári törvénykezés a magánjog külső kérge. A törvénykezésnek két területét különíti el, mert nem csak az állami törvénykezés képezi ennek részét, hanem beletartozik ebbe az is, ha valaki önerejével fejt ki a törvénykezési magatartásokat (önhatalmú törvénykezés). Vizsgálja a törvénykezést a birtoktanra vetítve, amelyet azzal indokol, hogy a birtokvédelem szubjektív törvénykezési jognak tekintendő.

A mű elején természetesen fogalmi alapvetésekből indul ki, elemzi és tisztázza a magánjog, a magánjogi alapviszonyok, a védő jogviszonyok, az igény, a törvénykezés és ennek alanya, az önhatalmú törvénykezés (pl. visszatartás, beszámítás), a birtok és az államhatalmi törvénykezés fogalmát. Az államhatalmi törvénykezést, tehát a pert, mint a törvénykezés legfontosabb „tünetének” tekinti. Ezen belül munkája felöleli a peralanyokat, a pertartamot és a per tárgyat is.

Egyik fő tételének tekinthető az általa kidolgozott parancsokra épülő elmélet. (Ez nem tévesztendő össze a Magyary-féle parancselmélettel, amely az ítélet jogi természetére vonatkoztatva fogalmazta meg azt, hogy az ítélet a bírónak, mint az állami felségjogot gyakorló személynek a parancsa.³⁹ Tóth – ezzel szemben – az ítéletet deklaratív aktusnak (az igazság megmutatásának) minősítette.⁴⁰) Felfogásában a parancs lehet vallási, erkölcsi, stb. jellegű, amelyek a társadalmi életet rendező ún. hatalmak, és az állam ezeket „honorálja” a közjogi parancsok megalkotásával. Vagyis az első parancsokból erednek a másodparancsok, amelyek lehetnek magánjogiak is. A magánjogi parancsok közé tartoznak az önsegély vagy például az engedelmességre kényszerítő szabályok (a zálogjog, kötbér, visszatartási jog), a közjogi parancsok körében a perjogi és a végrehajtási szabályok említhetők legelsőként.

³⁶ Az elkészült írást I. résznek jelölte, és az *Általános tanok* alcímet adta neki.

³⁷ ZOLNAI 1928, 9. p.

³⁸ Debrecen 1910. és Debrecen 1923.

³⁹ MAGYARY 1898, 33. p.

⁴⁰ Lásd ehhez: TÓTH 1912, 640. p.

Tóth Károly nyughatatlan természetét, folyamatos elemző-gondolkodó attitűdjét igazolja, hogy e munka második kiadása nem pusztán az első kiadás megismétlése, de még csak nem is annak rövid átdolgozása. Ott, ahol indokolt volt, bővítette a tárgyalta anyag-részeket (így például a jogforrások, a bíróságok és szervezetrendszerük, az alapelvek és a permenet tekintetében), és ott, ahol szűkítés volt szükséges, a korábban kidolgozott részeket elhagyta (így a tisztán magánjogi vonatkozású részeket, köztük a birtoktant, vagy az egyes önhatalmú tevékenységek részletes tárgyalását). E kiadásban a német és magyar jogirodalom széleskörű feldolgozása tapasztalható. A hazai perjogelmélet területén Plósz Sándor, Magyary Géza és Bacsó Jenő neve emelendő ki, akiknek álláspontjait és véleményeit nélkülözhetetlennek tartotta az egyes témák kifejtésénél. E mellett a jogvédelemre és annak magánjogi vonatkozásaira, de a jogbölcseleti, büntetőjogi és jogtörténeti kapcsolódási pontokra is kitért.

Nem tagadja, hogy a polgári per összetett, successiv tényálladék. Vagyis nem egy pillanat („*pillanatnyi factum*”), hanem jelenség, amely több tényállás-részből áll össze. Ennek során logikusan végigvezeti az olvasót az egyes állomásokon.

Tekintve, hogy e munka sok eljárásjogi intézményt ölel fel, e helyen csak az alapelvekkel kialakított álláspontjait ismertetjük. Felismerte ugyanis az alapelvek polgári perben betöltött szerepének kiemelt jelentőségét, ezért ezeket már taglalja és rájuk külön címet szentel a második kiadásban. Az általa „*vezérigéknek*” nevezett elveket veszi sorra, hiszen azok „*megvilágítják a per külső tartalmát, mint egészes jelenséget.*”⁴¹

Egyszerűen, tömören, mégis szemléletesen írja le a rendelkezési elvet: a felek uralma jelenik meg e vezérigéken keresztül a per tárgyává tett magánjog és a per tartalmát képező perjogok fölött. Vagyis a fél a rendelkezési elv alapján – következik ez az anyagi jogi kódex szabályozásából – mind perindítás előtt, mind azt követően, tehát a per alatt is elismerheti az ellenfél jogát, lemondhat saját jogáról, egyezséget köthet. Mindezek mellett – és mindenekelőtt – eldöntheti, hogy a magánjog által védett alanyi jogait egyáltalán érvényesíti-e polgári peres úton. Amennyiben igen, úgy a per megindítása után a perbeli jogai vonatkozásában is megilleti a szabad rendelkezés (pl. keresetét megváltoztathatja, keresetétől elállhat, bizonyítási indítványt terjeszthet elő, eldöntheti, hogy érdemben védekezik, vagy csupán az eljárás megszüntetésére irányuló kérelmet terjeszt elő, stb.). Felhívja ugyanakkor a figyelmet arra, hogy a perjogok feletti rendelkezési jog nem terjed ki arra, hogy a bíróság miként alkalmazza az eljárási szabályokat: „*A fél a perben subordinálva van a bíróval szemben. Ha a bíró perbeli magatartását sérelmesnek, az eljárási szabályokkal ellenkezőnek tartja, csak birtokon kívül kereshet orvoslást. A fél a bíróval nem rendelkezik.*”⁴²

Ismerteti a polgár perjog másik, több évszázadra visszanyúlóan kialakult – a bíróság és a felek közötti „munkamegosztást” jelentő – elvét, a tárgyalási elvet: „*Fél, add nekem a tényeket. [...] Fél: bizonyítsd az állított tényeket. [...] Ellenben a jogszabályokra nem vonatkozik a tárgyalási elv. Ezeket nem kell a feleknek összehordani. Iura novit Curia.*”⁴³

⁴¹ TÓTH 1923, 397. p.

⁴² TÓTH 1923, 401–402. pp.

⁴³ TÓTH 1923, 402. p.

A bírói pervezetés – amely álláspontja szerint nem jelent nyomozást!⁴⁴ – kapcsán jegyzi meg, hogy ez nem áll ellentétben a tárgyalási rendszerrel, a peranyag összegyűjtése és bíróság elé tárása ettől még a felek kezében marad. Vallotta, hogy a bíró a pervezetés során csupán motívumokat ad számukra a peranyag összehordására, annak érdekében, hogy az anyagi igazság szerint, annak megfelelően hozhasson ítéletet.

Az egyik örök dilemma, a szóbeliség és írásbeliség megfelelő arányának kialakítása kapcsán hívja fel a figyelmet, hogy a szóbeli eljárás alkalmasabb az anyagi igazság kiderítésére, ezáltal hatékonyabb a tényállás tisztázására, és az igazmondásnak is jelentős biztosítója. Az írásbeli pernél az eshetőségi elv dominánssá válásának veszélyére figyelmeztet.⁴⁵

Részletesen és közérthetően – így például joghallgatók számára is „könnyen emészthető módon” – taglalja a bizonyítékok szabad mérlegelését, köztük a bizonyítási eszköz, a bizonyíték és a bizonyítás fogalmait.

Dogmatikai mélyelemzésként értékelendő *A kereseti jog terminológiai fogalma* című írása. E tanulmány a *Grosschmid* Béni ünnepi kötetben jelent meg, amelyben tanítványai köszöntötték az ünnepelt jogtanári működésének harmincadik évfordulója alkalmából. *Tóth* Károly tehát – polgári eljárásjogásként ugyan, de – a *Grosschmid* Béni és *Szászy-Schwartz* Gusztáv nevével fémjelzett magánjogi tudós generáció utódja volt többek között például *Kolosváry* Bálinttal és *Szladits* Károllyal együtt. Nem mellékes, hogy ekkor újból „összecsengett” tudományos életútja ikertestvére munkásságával, a kötetben *Tóth* Lajos is publikált tanulmányt *Előkészítő jogviszony* címmel.

Az ünnepi műben a kereseti jog más, ehhez „közel fekvő”, és ezért sokszor ezzel azonosként kezelt jogi helyzetektől történő elkülönítését fejti ki olyan precizitással és világos stílusban, amely csak a legbölcsebb és legtapasztaltabb jogtudósok sajátja.

Első tézise szerint a kereseti jog nem azonos az alanyi magánjoggal. Ezt a kérdéskört ugyan már göröcső alá vette a *Magánjogi jogvédelem a kereskedelmi jogban* című írásában, itt azonban részletesebb és mélyebb áttekintést ad. Az elemzés során figyelembe veszi külföldi szerzők – többek között *Savigny*, *Bethmann-Hollweg*, *Wangerov*, *Böcking*⁴⁶ – uralkodónak tekinthető azon véleményét, miszerint a kereseti jog a szubjektív magánjoggal azonos, valamint megemlíti, hogy ennek az álláspontnak hazai képviselői is vannak *Schwarz*, *Kolosváry* és *Zsögöd* részéről.⁴⁷ Utal arra, hogy perjogásaink – nevesítve a 19. és 20. század fordulójának kiemelkedő eljárásjogászait, *Plósz* Sándort és *Magyary* Gézát – már árnyaltabb képet festenek e körben.⁴⁸ *Tóth* azonban kezdettől

⁴⁴ E tekintetben egyezően vélekedett a magyar perjogi irodalom. Lásd MAGYARY 1939, 234. p.: a nyomozás azt jelenti, hogy a bíróság bizonyító eszközöket kutat fel saját kezdeményezéséből, amely a polgári per természetével a legmerekvebb ellentétben áll, ezért az csak kivételesen fordul elő például a hatáskör kiderítésénél, amely bírói kötelesség, és amelyet legelőször *Plósz* fejtett ki.

⁴⁵ TÓTH 1923, 407. p. „[...] a tárgyalás egy nagy egész, amely azonban a periratok száma által meghatározott darabokra, alszakaszokra hullik szét.”

⁴⁶ TÓTH 1912, 589. p.

⁴⁷ Uo. 591. p.

⁴⁸ PLÓSZ 1927, 58. p., MAGYARY 1939, 353. p. *Plósz* a *Tóth* által vitatott absztrakt és konkrét keresetjog-elmélet hazai kidolgozója, azonban felhívta a figyelmet arra, hogy az az álláspont, amely szerint a keresetjog nem más, mint a magánjog „metamorphosisa”, vagy azzal azonos jog, nem helytálló. *Magyary* – még ha osztotta is *Plósz* absztrakt keresetjog-elméletét – szintén egyértelműen leszögezi, hogy a keresetjog a magánjogi jogosítványoktól teljesen különbözik.

fogva tagadta e tételt, amely nézetének egyik legnagyobb bizonyítéka, hogy kereseti jog („*kereshetőség*”) akkor is van, ha magánjog nincs. Erre a legegyszerűbb példát a *naturalis obligatio*ok szolgáltatják. Mindezzel szemben Tóth a magánjogot osztja ketté, mert az más a keletkezésekor, és más további létszakaszában. Álláspontja szerint megkülönböztetendő a magánjog védetlen és védett állapotában, s elválasztandó tőle a védelmére rendelt jogosítvány.

Ezzel vezeti át elemzését második tézisére, amelyben leszögezi, hogy a kereseti jog nem azonos az igényvel sem. Ehhez kapcsolódóan ismét Plósz, valamint a német jogirodalomból Unger, Hellwig és Winscheid gondolatait hívja segítségül,⁴⁹ akik szerint az abszolút jogok (mivel azokkal szemben mindenki kötelezett) csak megsértésük esetében érvényesíthetők keresettel. Ha pedig e jogokat megsértik, az lényeges változást eredményez a jog tekintetében (annak alakjában). Később e szerzők többsége az igény fogalmát általánosította, és már a relatív, szerződéses jogviszonyokra is kiterjesztette. Tóth azonban cáfolja e dogmákat. Álláspontja szerint nyugvó állapotban semmilyen jog nem tehető kereset tárgyává, ezért a jogsértés nem csak az abszolút jogok esetében feltétel. A jogsértés bekövetkezése ugyan változást jelent, de markáns véleménye szerint nincs különbség nyugvó és megsértett jog között, ugyanaz az állapot áll fenn: ugyanazok az alanyok, ugyanaz a jog tartalma és tárgya. Tóth ennél a pontnál is az általa kidolgozott első- és másodparancs-tanból indul ki: egy jog (első parancs) megsértése esetén csupán az a változás következik be, hogy megnyitja az összes ún. másodparancsot. Vagyis ha mégis feltétlenül szükségesnek mutatkozik az alanyi magánjog és az igény közötti különbségtétel, akkor azt a következőképpen látja indokoltnak megfogalmazni: „*A jogosítvány: az első parancscsal adott kedvező helyzet csukott másodparancsokkal. Igény: ugyanez a kedvező helyzet nyitott másodparancsokkal, de az ezek által adott jogosítványok nélkül.*”⁵⁰

A továbbiakban a törvénykezési jogoktól és egyéb szubjektív perjogoktól határolja el a kereseti jogot. Ismételten támaszkodik jól ismert tételére, amelyben kifejti, hogy törvénykezési jog mindaz, ami a magánjogokat védő parancsokból fakad, így az önvédelem, az önsegély és a megtartási jog is. Ezek azonban tisztán magánjogok, míg a kereseti jog a közjog körébe tartozik. Hangsúlyt fektet a nemperes eljárásoktól történő elhatárolásra is, amely területen a fő különbség, hogy a kereseti jog jogosítvány a peralapításra, amely momentum a peren kívüli eljárásokban természetesen hiányzik. Külön bekezdéseket szentel e körben a végrehajtási jog és a csődjog számára is. Egyik sem peralapítás ugyanis. Előbbi végrehajtást, utóbbiösszvégreajtást céloz.

Végül kitér a szubjektív perjogoktól való megkülönböztetésre is. A per, mivel nem egységes egész (nem egységes factum), hanem több részfactumból áll össze (keresetlevél beadása, bíró általi elfogadása, idézés, perfelvételi tárgyaláson való megjelenés, alperesi tagadás, per létrejötte, bizonyítás, ítélet), ezekből a későbbi perviszonyokból a kereseti joghoz semmit sem lehet kapcsolni. A kereseti jog csak a keresetre való jogot foglalja magában, ami alapján a kereset beadható és elfogadható. „*Tehát a kereset, mint jogosítvány azt jelenti, hogy akarhatom, követelhetem a bírótól a kereset elfogadását,*

⁴⁹ E szerzők elválasztják a magánjog és az igény fogalmait annak érdekében, hogy a kereseti jogot a szubjektív magánjoggal azonosíthassák.

⁵⁰ TÓTH 1912, 602. p.

illetve meghallgatását. Ily irányban rá hathatnak a bíróra. Ha nem reagál, mehetek az államnak egy másik, erősebb szervéhez, a felső bíróhoz, a ki kiprészeli belőle a reagálást.”

A kereset tehát a „magánjogi hitelező” (felperes) perbeli cselekménye, amellyel a pert megindítja. Ennek a szabadságnak a véghezvitele a kereseti jog.

A tanulmány utolsó részében végül levezeti a fő tézisé, amely szerint nem létezik külön alaki és anyagi kereseti jog. Változatlanul abból indul ki, hogy a kereseti jog fogalma egységes. Kereseti joga ugyanis csak annak van, akinek sértett magánjoga is van. Miután azonban ez csak *ex post*, a per által derül ki, a keresetről is csak a per befejezésével állapítható meg, hogy jogos vagy jogellenes magatartás volt a keresetindítás. Érvelésében ennél a pontnál ismét a *Polgári törvénykezési jog* című művében alaposan feldolgozott magánjogi birtokjog tanát hívja segítségül: ahogy a magánjogi törvénykezés, azaz az önhatalom is lehet jogos és jogtalan, úgy az államhatalmi védelem terén is indokolt különbséget tenni jogos és jogellenes között. Ez azt jelenti, hogy a törvény lehetővé teszi ugyan a kereset megindítását mindenki számára, de azt is előírja, hogy amennyiben fény derül arra, hogy a perelőfeltétel hiányzik, amellyel összefüggésben kár keletkezik, azt valaki viselni köteles. Tehát a kockázatot, így az ezzel járó hátrányt is a cselekvő alany (a kereset tekintetében a felperes) viseli.⁵¹

A kereseti jog ezért csak perjogi szempontból létezik. Ez nem más, mint a magánjogot védő, azt erősítő (anyagi) közjog (amit álláspontja szerint a jogirodalomban általában tévesen magánjogi keresetjognak neveznek). Az alaki keresetjog⁵² pedig egy lehetőség csupán, nem jogositvány. Ezáltal nem alaki és anyagi kereseti jog, hanem jogos és tilos kereset között szükséges különbséget tenni. Azzal a kritikával szemben, hogy ha sértett magánjog hiányában nincs kereseti jog, akkor a per meg sem alapíttatik, azon érveit hozza fel, hogy tilos magatartás is lehet érvényes (tehát, hogy a magánjog hiányában beadott keresettel is létrejön a per), valamint, hogy nincs olyan per, amelynek tárgyát nem valamely objektíve létező magánjog képezné. Valamelyik (felperesialperesi) perállás mögött ugyanis mindig ott van az állított magánjog: nem lehet a perben mindkét félnek igaza, ahogy az sem lehetséges, hogy egyik félnek sincs igaza.

Az *Adalékok a polgári törvénykezés fogalmához* a legutolsó műve, azonban – ahogy azt a címe is mutatja – Tóth Károly még ebben a kései korszakában is a legalapvetőbb dogmatikai alapokhoz nyúlt vissza. Ahogy Kolosváry Bálint fogalmazott tudományos munkásságának egy rövid bemutatásában, Tóth Károlyt igazán csak a problémák mélységei vonzották.⁵³

A viszonylag rövid monográfiában (a mű mindössze 102 oldalas) három nagy szerkezeti egység különül el: I. A definitio fogalma, II. A polgári törvénykezés terminológiai fogalma, III. A polgári törvénykezés substantialis fogalma. Mindhárom részben tehát a fogalmi alapvetésekre koncentrál a szerző, még azok után is, hogy korábbi műveiben is hangsúlyos szerepet kapott e terület.

⁵¹ Tóth kiemeli, hogy nem csak a kereset, hanem lényegében minden perbeli magatartás kockázatos magatartásnak minősül és ennek alapján az is elfogadható álláspont, hogy a kereset nem is jogositvány, hanem jogi jelleggel bíró kockázatos cselekvés. TÓTH 1912, 619. p.

⁵² „[...] bíró elé mehetni, mást oda idéztethetni, függetlenül attól, vajjon jogunk anyagilag megáll-e”

⁵³ KOLOSVÁRY 1928, 296. p.

Az első részben – még mielőtt a téma kibontásába kezdene – aprólékos, rendkívül alapos és precíz módon elemzi a fogalom (azaz a *definitio*) meghatározását. Ahogy írja: „A fogalommeghatározásoknak pedig a célja éppen az, hogy azok segítségével magát a jelenséget, anélkül, hogy látnók, képzetünkben körülzárni (terminológiai fogalom) és azt egész mivoltában, lehető teljességgel megismerni (substantialis fogalom) tudjuk. Egyszóval, hogy a jelenségeket a képzetrel meg- és átfogni tudjuk. Fogalmunk, hogy legyen róluk. Innen az elnevezés is.”⁵⁴

A második részben vázolja a polgári törvénykezés ismérveit: alanyi magánjog léte, ennek veszélyeztetése, megtámadása, illetve megsértése, valamint valamely emberi magatartás, amely által a jogosítvány oltalmaztatik, illetve érvényesül. Megállapítható, hogy ma sem lehetne egyszerűbben és lényegre törőbben meghatározni a polgári törvénykezés lényegét, hiszen ma is ezek az ismérvek adják a bírósághoz fordulás alapját, amelynek következtében megvalósul a polgári törvénykezés, amelyet szintén tömören foglal össze.

Gondos perjogásként azonban felhívja a figyelmet a pereskedés kockázataira is: a perindításhoz elegendő a megsértett jog állítása (vélt jogsérelem), jogvédelem azonban csak annak nyújtható, akinek objektíve is van magánjoga, vagyis akit az érvényesített jog valóban megillet (valós jogsérelem). Ezt pedig az állam a bírósági ítélezésen keresztül jogosult eldönteni végleges jelleggel. Erre szolgál tehát a polgári per, a kontradiktórius eljárás, a tárgyalás tartása és a bizonyítás.

Ebben a munkájában is kitér a magánjogi és közjogi törvénykezésre és ezek különbségeire, vagyis arra, hogy a törvénykezés eredhet az egyéntől is, nem csak az államtól.

Rövid szintézisként tekinthetünk a harmadik rész elejére, amelyben a *Polgári törvénykezési jog* című kétkötetes munkájában már feldolgozott témákat, a polgári törvénykezési jog szülőökait és az azt kitevő elemeket mutatja be. A szülőökökből kiindulva mutat rá arra, hogy az okozatosság a polgári törvénykezés külső tartalmánál is jelentkezik, hiszen ez, mint látható valóság a perbeli magatartások révén valósul meg. Ennek során írja le a per, mint folyamat jelenségét: a keresetlevél benyújtása és a kereset előadása indukálja az alperesi nyilatkozatot, amelynek nyomán újabb törvénykezési viszonyok állnak elő (ok), amelyek újabb perbeli magatartásokat eredményeznek (okozat). Így megy ez, amíg a törvénykezés le nem folyik, ezért is kapta az eljárás elnevezést.

Felteszi a kérdést: mi az oka, hogy a törvénykezés, mint külön jogintézmény létezik, külön jogokat fakasztóan, ráadásul úgy, hogy ezzel a magánjogot védje, de úgy, hogy akkor is megadja e jogokat, ha a magánjogi háttér nincs. Tehát miért van lehetőség arra, hogy az is pert indítson, akinek a jogát ténylegesen nem sértették meg? A választ a jognak, mint általában véve való létéből kiindulva adja meg. Az első parancs az absztrakt szabály. Ha ennek mindenki engedelmeskedne, nem kellene állami működés. A gyarlóság (pl. a fizetési kötelezettség nem teljesítése, de ide sorolhatók a büntetőjogi relevanciával bíró magatartások is) miatt nem elég a magánjogot létrehozni, gondoskodni kell arról az esetről is, ha az első parancsnak valaki nem engedelmeskedik. Ekkor lépünk át a második parancsra, vagyis a magánjogi és a közjogi természetű törvénykezésre. A polgári törvénykezési jog ugyanis nem más, mint mindazon parancsoknak az összessége, amelyek a sértett alanyi magánjog oltalmát és érvényesülését célozzák. E szerint az ember gyarlósága

⁵⁴ TÓTH 1914, 5. p.

indokolja a polgári törvénykezési jog létét, mert az együttélés csak akkor tartható fenn, ha az egyéni érdekek érvényesülése biztosított. Ezért a jogalkotó lehetővé teszi a magánjogok védelmét, amelyre kialakította a pert, amelynek célja éppen az, hogy megállapítsa, a két egymással szembe kerülő fél közül melyik az, aki mögött ott van a magánjog. A törvénykezés alanya tehát lehet az is, akinek nincsenek magánjogai. Mindezt a törvénykezési jog a magánjogtól elkülönül, attól külön, absztraktnan létező terület.

Tóth Károly összetett személyisége kiemelkedő egyetemi vezetőt és alapos tudományos kutatót rejtett. Kutatómunkájának összegzéseként kiemelendő az első- és másodparancsokra épülő elmélete (amelyet teljes egészében átvett a *Polgári törvénykezési jog* című művének második kiadásába, és későbbi műveiben is több alkalommal „visszanyúl” hozzá), a törvénykezés magánjogi és állami területre való elhatárolása, a polgári törvénykezés szülőökainak kidolgozása és csoportosítása, valamint az anyagi és alaki keresetjog és ezen belül az alanyi magánjog és az igény különbözőségének tagadása. Tudományos öröksége kiváló egyben nélkülözhetetlen alapot nyújt a jelen perjogtudósai számára. Sokoldalú és kitaró egyénisége mindenki számára példaértékű.

III. Fontosabb művei

Önkormányzat. Hornyánszky Nyomda. Budapest, 1904.

Váltó fogalma. Hornyánszky Nyomda. Budapest, 1905.

A magánjogi jogvédelem a kereskedelmi jogban. 1. rész. Általános tanok. 1907. Debreczen Sz. Kir. Város Könyvnyomda. Debreczen, 1907.

A polgári törvénykezési jog I. kötet (Törvénykezés önhatalommal). II. kötet (Törvénykezés államhatalommal). Hegedüs Sándor Könyvkiadóvállalata, Debreczen, 1910.

A kereseti jog terminológiai fogalma. In: Grosschmid Emlékkönyv. Budapest, 1912.

Adalékok a polgári törvénykezési jog fogalmához. 1914. In: Farkas Lajos emlékkönyv. Kolozsvár, 1914.

Polgári törvénykezési jog. 2. kiadás. Hegedüs Sándor Irodalmi és Nyomdai Rt. Könyvkiadóvállalata. Debreczen, 1923.

Szeged egyeteme. Széphalom. 1928. http://acta.bibl.u-szeged.hu/20217/1/szephalom_002_126-127.pdf (Letöltés ideje: 2020. március 15.)

IV. Irodalomjegyzék

BALOGH JUDIT: *Tóth Lajos akadémikus, a polgári jog professzora, a debreceni m. kir. Tisza István Tudományegyetem 1934/35. évi rector magnificusa.* Gerundium Egyetemtörténeti Közlemények 9. évf. 2018. 3–22. pp.

Issekutz Béla gyászbeszéde. Széphalom. 1928. 2. évfolyam 7-8. 296–297. pp. http://acta.bibl.u-szeged.hu/20273/1/szephalom_002_296-300.pdf (Letöltés ideje: 2020. március 15.)

KLEBELSBERG KUNO: *Tóth Károly halálára.* Széphalom. 1928. 2. évfolyam 9. http://acta.bibl.u-szeged.hu/20257/1/szephalom_002_240a-241.pdf

- KOLOSVÁRY BÁLINT: *A perjog filozófusa*. Széphalom, 2. évfolyam 1928. 7-8. 294–296. pp. http://acta.bibl.u-szeged.hu/20272/1/szephalom_002_294-296.pdf (Letöltés ideje: 2020. március 15.)
- Magyar Életrajzi Lexikon*. II. kötet. Akadémiai Kiadó. Budapest. 1969.
- MAGYARY GÉZA: *A magyar polgár peres eljárás alaptanai: a perbeli cselekmények tana*. Franklin. Budapest. 1898.
- MAGYARY GÉZA: *Magyar polgári perjog*. Harmadik kiadás. Átdolgozta Nizsalovszky Endre. Franklin-Társulat. Budapest, 1939.
- Menyhárt Gáspár gyászbeszéde – Széphalom. 1928. 2. évfolyam 7-8. 297–298. pp. http://acta.bibl.u-szeged.hu/20273/1/szephalom_002_296-300.pdf (Letöltés ideje: 2020. március 15.)
- MOÓR GYULA: *Tóth Károly*. Széphalom. 1928. 2. évfolyam 7-8. 291–294. pp. (http://acta.bibl.u-szeged.hu/20271/1/szephalom_002_291-294.pdf) (Letöltés ideje: 2020. március 15.)
- PLÓSZ SÁNDOR: *Adalékok a keresetjog elméletéhez*. Plósz Sándor összegyűjtött dolgozatai. Magyar Tudományos Akadémia. Budapest, 1927.
- Révai Nagy Lexikona* XVIII. kötet. Budapest, 1925. (Hasonmás Kiadás. Budapest, Babits Kiadó. 1995.)
- Somogyi Szilveszter szegedi polgármester gyászbeszéde – Széphalom. 1928. 2. évfolyam 7-8. 298–299. pp. http://acta.bibl.u-szeged.hu/20273/1/szephalom_002_296-300.pdf
- Szeged szabad királyi város tanácsának Tóth Károly halála alkalmából a Ferencz József egyetemhez intézett részvét-távirata. Széphalom. 1928. 2. évfolyam 7-8. 299–300. pp. http://acta.bibl.u-szeged.hu/20273/1/szephalom_002_296-300.pdf (Letöltés ideje: 2020. március 15.)
- ZOLNAI BÉLA: *Homokra épülő parnasszus*. Széphalom. 1928. 2. évfolyam 9. 243–250. pp. http://acta.bibl.u-szeged.hu/20259/1/szephalom_002_243-250.pdf (Letöltés ideje: 2020. március 15.)